

ספרא וסייפא

המכללה לפו"ם – אקדמיה צבאית

סא"ל מולי

על הצורך בהקניית השכלה אקדמית לקציני צה"ל אין חלוקות כיום הדעות.¹ כמו כן מקובל, כי השכלה אקדמית צריכה להינתן הן במקצועות צבאיים והן במקצועות מדעיים מתחומים שונים. עוד מוסכם, כי השכלה אקדמית מביאה לשיפור ביכולתו של הקצין הן ברמה המקצועית ספציפית – הפעלת אמל"ח, והן ברמת החשיבה – ניתוח בעיות, קבלת החלטות, פיקוד ושליטה.² צה"ל מכיר בצורך זה ופועל למען הקניית השכלה אקדמית לקציניו. בניגוד להסכמה רחבה זו באשר לצורך, אין הסכמה דומה באשר לאופן רכישת התואר האקדמי, לעיתוי, לתחומים שמהם ייבחרו המקצועות שילמדו ולתמהיל הנכון שבין המקצועות הצבאיים למדעיים. להלן אנסה לעמוד על הבעיות ולהציע פתרון כולל.

אופן רכישת התואר

כיום קיימים בצה"ל שני אופנים שבהם יכול קצין לרכוש תואר אקדמי ראשון: הראשון, לימודים אוניברסיטאיים רגילים ומלאים; השני, שילוב לימודים במכללה לפו"ם ובאוניברסיטה בשנה הראשונה והשלמת הלימודים לתואר באוניברסיטה בשנה השנייה.

האופן הראשון אינו מספק את הצורך בדבר שילוב לימודים אקדמיים וצבאיים. באופן השני, הממומש כיום בתוכנית "ברק" במכללה לפו"ם, יש הכרח לסיים את פרק הלימודים הצבאיים במלואו בתוך שנה אחת, הן את שיעורי המבוא והן את השיעורים המתקדמים – וזאת בשילוב עם לימודים אקדמיים. הכרח זה גורם חוסר איזון בין ניסיונו של החניך במסגרת האקדמית לבין הנדרש ממנו במסגרת הלימודים הצבאיים: נדרש מן החניך להקדיש זמן רב ללימוד ולהכנת מספר רב של מטלות שונות. בעיה נוספת היא העדר דירוגם של מקצועות הלימוד הצבאיים על פי דרגות קושי הולכות

ועולות במקביל לצבירת הניסיון של החניך כתלמיד במסגרת האקדמית. לפיכך, בדרך לימוד זו נפגעת יכולתו של החניך להפיק את מלוא התועלת מלימודיו בשנה הראשונה.³

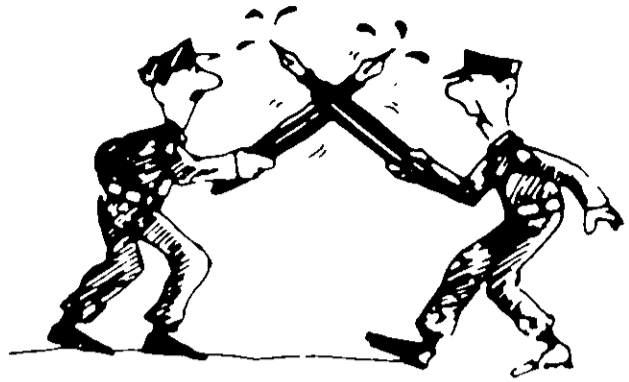
העיתוי

צה"ל מאפשר כיום לימודים אקדמיים בשני עיתויים עיקריים: הראשון, לימודים טרם השירות הצבאי; השני, במהלך השירות. אשר לראשון, הממומש במסגרת העתודה האקדמית או דחיית גיוס, יתרונו בכך שההשכלה הנרכשת משמשת בסיס טוב להכשרה הצבאית שאחריה. כך מניבה הכשרה זו פירות מיד עם הגיוס. חסרונותיו העיקריים הם: אי-היכולת לשלב בין ההכשרה האקדמית והצבאית ואי-היכולת של הצבא להשפיע על ההכשרה האקדמית.⁴ האפשרות השנייה, המקובלת יותר בצה"ל כיום, מעוררת שאלה: מהו הזמן "הטוב ביותר" שבו יפנה הקצין ללימודים אקדמיים במהלך שירותו? בניגוד להרבה צבאות, שההכשרה האקדמית לקצינים מתחילה בהם מיד עם הגיוס במסגרת של אקדמיה צבאית,⁵ נוהג צה"ל לדחות את יציאת קציניו ללימודים אקדמיים עד הגיעם לדרגת סרן או רס"ן.

היתרון שבשיטה הנהוגה בצה"ל הוא שיציאת קצין ללימודים אקדמיים היא לאחר שהחליט להמשיך בשירות הקבע. מבחינת צה"ל זוהי "השקעה כדאית". חסרונה הבולט הוא, שקצינים מגיעים לדרגות סרן-רס"ן ללא תואר אקדמי ראשון. חיסרון נוסף הוא שעיתוי היציאה ללימודים אינו קבוע ומושפע לעיתים קרובות משיקולים של איוש תפקידים או משיקולים אחרים שאינם "מקצועיים", ולפיכך מתרחשת הפעלת לחצים הדדית.⁶

תחומי המקצועות המדעיים

בעבר הייתה נטייה לעודד לימודים בתחום המדעים המדויקים ומדעי הטבע. כיום מקובלת הדעה, שיש צורך גם בידע בתחום מדעי החברה והרוח.⁷ בתחום זה מצויים נושאים כגון היסטוריה צבאית, הגות צבאית ופילוסופיה, שהרלבנטיות שלהם למקצוע הצבאי אינה מוטלת בספק. יתר על כן, לימודים לקראת תואר ראשון בתחום מדעי החברה והרוח מכינים טוב יותר את החניך לחקירת אירועים, לניתוח ולהצגת תיזה.⁸

התמהיל

התמהיל נועד ליצור את האיזון הנכון בין המקצועות הצבאיים למקצועות האקדמיים, ובתוך כל אחת מן הקבוצות הללו: במקצועות הצבאיים – בין מקצועות הטקטיקה והמערכה, ובמקצועות האקדמיים – מדעי חברה ורוח ומדעים מדויקים.

התמהיל נקבע במשותף על-ידי הצבא והאקדמיה. אולם משום שהשותפות מוגדרת לשנה אחת בלבד, יש קושי ביצירת התמהיל הנכון הן מבחינת הרכב המקצועות והן מבחינת דרגת הקושי שלהם. חיסרון אחר הוא מיעוט האפשרויות העומדות בפני החניך לקביעת תמהיל אישי. יש חניכים המתקשים ליצור לעצמם את התמהיל האופטימלי – בעיקר אלו שאינם מתעתדים להשלים את לימודיהם לתואר ב"א באוניברסיטה העברית בירושלים.

פתרון מוצע

הבעיות העיקריות שהצבעתי עליהן הן אפוא שלוש: חוסר איזון בין הדרישות לבין היכולת האקדמית של החניכים, עיתוי הלימודים והקושי ביצירת התמהיל. פתרון אפשרי יכולה לתת מערכת הכשרה דרשנית במסגרת המכללה לפר"ם, שתכלול שישה סמסטרים אקדמיים. האיזון המתבקש ייווצר על-ידי הדרגה של מקצועות הלימוד מן הקל אל הקשה, בלא ההתנייה שיש לסיים את הלימוד של תחום מקצועות כלשהו בשלמותו בשנה אחת מסוימת. כך תתאפשר בניית כלים אקדמיים בצורה מובנית ומודרגת תוך התמודדות עם האתגרים שמציב הלימוד באקדמיה. העיתוי לא יהיה נתון לשיקול דעת, משום שהוא ייקבע על-ידי המכללה לפר"ם. סיום הלימודים במכללה לפר"ם יקנה תואר "בוגר אוניברסיטה". על-ידי כך גם תימנע התופעה של "חטיפת" חניכים בתום שנת הלימודים הראשונה לשם שיבוץ בתפקידים שונים, כפי שקורה כיום. כן אפשר לקבוע שסיום הלימודים במכללה לפר"ם הוא תנאי לקידום.

יצירת התמהיל הנכון תהיה אף היא קלה יותר, מכיוון שכל הלימודים יתרכזו במוסד אקדמי אחד, ופרק-הזמן הארוך יאפשר גמישות בתכנון ובבחירה.

החווה שנחתם באחרונה בין האוניברסיטה העברית לבין המכללה לפר"ם עשוי לשמש בסיס טוב לביצוע

תוכנית זו. על-פי חוזה זה, מוכרים המקצועות הצבאיים כמקצועות אקדמיים, המזכים בניקוד לצורך קבלת התואר, אך החווה מתנה זאת בהכשרת המדריכים וביכולתם להורות ברמתם של מורים באוניברסיטה. החווה אף מאפשר ליצור תמהיל של מקצועות ושילוב נכון וטוב בין התחום הצבאי לזה האקדמי, ומרחיב את מגוון המקצועות העומדים לבחירה.

תוכנית זו תביא, למעשה, להפיכת המכללה לפר"ם לאקדמיה צבאית במלוא מובן המלה. אקדמיה כזו דרושה לשם הכשרת מערך הקצונה בצה"ל על סף שנות האלפיים ולבניית "מכון ברמה אקדמית העוסק בסוגיות תורתיות ולא ארגוניות".¹⁰

הערות

1. זאת על אף דבריהם של ון-קרפלד ולניר (צבי לניר, "סף החשיבה האסטרטגית", מערכות, 326 (1992), עמ' 11), כי יש להטיל ספק לגבי הקשר בין השכלה אקדמית לבין כישורי החשיבה, הנדרשים לקצינים ברמה האסטרטגית. ובלשונו של לניר: "אין בכך כדי לשלול את חשיבות החשיבה האקדמית כשלעצמה, אלא טענה, שאין היא הדבר הממצה את הדרוש כאן". אלו הן אמירות חריגות, שאינן סותרות את התפיסה המקובלת שהמומחיות הצבאית היא אינטלקטואלית במהותה. ואכן בצבאות זרים (ארה"ב, בריטניה, גרמניה) לומדים הקצינים ארבע או חמש שנים. במהלך לימודיהם לתואר ראשון ושני הם לומדים תכנים צבאיים ונושאים מתחום מדעי החברה. ראה: מאיר גולן, "מקצועות (פרופסיונליזם) ואתיקה צבאית", אוריינות צבאית – קציני "ברק" כותבים, המכללה לפר"ם – תוכנית "ברק", תשנ"ב, עמ' 24.
2. איתן גלבוץ, "הכשרה אקדמית לקצונה", מערכות 293-292 (1984), עמ' 47; יצחק חן, "יעדי ההכשרה בפר"ם", מערכות, 338 (1994), עמ' 3; שאול פטאי, "תוכנית הכשרה לקצין – צרכים, אפשרויות והצעה לביצוע", מערכות, 293-292 (1984), עמ' 44.
3. בני מיכלסון, "הכשרת המפקד בפר"ם – הצעה אחרת", מערכות, 317 (1989), עמ' 44.
4. פטאי (לעיל הע' 2), עמ' 44.
5. גלבוץ (לעיל הע' 2), עמ' 48-50.
6. חנן שוורץ, "אקדמיזציה של מקצוע האג"ם והפיקוד – צו שדה הקרב המודרני, הרהורים וערעורים, מערכות, תל-אביב, 1987, עמ' 34.
7. גלבוץ (לעיל הע' 2), עמ' 50.
8. גלבוץ, שם; חן (לעיל הע' 2); פטאי (לעיל הע' 2), עמ' 44-45.
9. מיכלסון (לעיל הע' 3), עמ' 45; יוסי פלד, איש צבא מעריב, תל-אביב, 1993, עמ' 149-150.
10. אל"מ ר', "דרך הקצונה" – ראיון עם אלוף דורון רובין חמנית, 16 (אוגוסט 1990), עמ' 26.

